

КРОКИ ДО ПЕРЕМОГИ

Ольга КЕЦМУР,

учитель Калуського ліцею № 10, Івано-Франківська обл.

Читацька компетентність як запорука успішного життя

Змінойся або помри...

Ви можете обурюватися, почувши цю фразу, і не сприймати її, однак це не змінить факту її правдивості.

Люди усвідомлюють стрімку течію часу, і приходять розуміння, що засвоїти стали знання на все життя неможливо. Тому в освіті ключове питання вже давно змінилось із «Чого навчати?» на «Для чого навчати?». Освіта мусить орієнтуватися на результати навчання, а не на його зміст, який зі статичного енциклопедичного тепер змінюється на гнучкий, відображаючи дійсну картину світу. Умотивований учень прагне досягти особистісно цінних освітніх результатів. Інтерес до уроків буде стійким лише за умови, коли на заняттях створено ситуаційні завдання, наближені до реального життя, а навчання відбудеться, коли учні й учениці розв'язуватимуть ці проблемні ситуації. Звідси й потреба змінюватися педагогам: бути не просто вчителем, а наставником і незамінним помічником, який спонукатиме до пізнання.

Ми не можемо ігнорувати зміни. Хоч як це прикро, академізм у школі є вагомим демомотиватором. Учні очікують від освіти підготовки до реального ринку праці. Часові відтинки, що позначають якісну зміну поколінь, скорочуються. Вибагливі цифрові особистості хочуть самостійно обирати галузь знань, вивчати лише те, що зможуть застосувати. Більшість старшокласників уже здатні окреслити максимально реалістично ту мету, якої прагнуть досягти наприкінці навчання. Вони цілеспрямованіші й упевнені у своєму виборі. Освітня система повинна відповідати їхнім запитам і змінюватись відповідно до їхніх потреб, водночас не знижуючи якісного рівня. Інакше цілком імовірно постане питання: чи потрібна освіта у традиційному трактуванні взагалі?

Читання – тригер думки, а думка – рушій посту.

Попри те, що маркерами сучасної комунікації стають короткі повідомлення, а лонґіди не кожному до снаги, діти повинні усвідомити, що формування читацької компетентності є тим чинником, що забезпечить їм успішне становлення в житті.

По-перше, такий потрібний постійний саморозвиток особистості в будь-яких галузях і надалі буде можливий саме завдяки вдумливому читанню (неважливо, чи це паперові носії інформації, чи електронні), а в поєднанні із критичним мисленням сформує медіаграмотність людини, що забезпечить від неприємностей.

По-друге, читання розвиває уяву. Знання тепер набувають інтегративного характеру, наукова картина світу формується в єдності гуманітарного і природничого складників. Лідерами стають ті, хто спроможний мислити оригінально, знаходити небуденні рішення, відкривати нове.

По-третє, існує гостра загальносвітова проблема – екологічне майбутнє нашої планети. Неможливо й надалі створювати безпечно технологічне середовище без формування особистісних цінностей і ставлень у кожного. Читання якісних художніх

текстів, аналіз та інтерпретація їх сприяє формуванню особистості не лише з набором певних знань і вмінь, а також з високим рівнем емпатії, з розвитком екологічним мисленням.

По-четверте, вартісним і конкурентоспроможним у сучасному світі стає те, що має «додану цінність» (усіх приваблює розширений функціонал). Діти, ознайомлюючись із найкращими зразками художньої літератури, окрім вище переліченого, мають змогу вдосконалювати свій емоційний інтелект, що є затребуваним на ринку праці. Таким людям легше налагоджувати стосунки з іншими, якщо вони здобули соціальні навички через читацький досвід. Вони можуть краще усвідомлювати свої емоції, керувати ними та розуміти почуття інших, уникати конфліктів або залагоджувати міжособистісні проблеми, зрештою, бути щасливими, адже без щастя жодні досягнення й винаходи не матимуть сенсу.

По-п'яте, люди, які читають художні твори й здатні провести літературознавчий аналіз текстів, стають привабливими обізнаними особистостями. Вони збагачені досвідом, помноженим на кількість прочитаних книжок. Від того стають впевненішими. А це ключ до харизматичності, якої так прагнуть учні.

По-шосте, читання – це те, що потрібно для насолоди.

Вбачаю величезний потенціал компетентного підходу на уроках української літератури, з допомогою якого можна формувати цілісну особистість із внутрішнім запитом на успіх, людину, яка знаходить можливість і діє, індивіда, який прагне до більшого й не боїться помилятися, індивідуальність самовмотивовану, яка ризикує, здатна на аналіз і рефлексію, яка вірить у себе і слідує покликовій гідній меті в житті, громадянина, який становитиме національну еліту.

Книжка – особиста подорож кожного.

Переконана, що під час аналізу художніх творів потрібно враховувати людські потреби, давати вихід емоціям, щоб навчити дітей говорити про свої проблеми, не нав'язувати власного осмислення творів, дозволяти учням не погоджуватись із шаблонною критикою, заперечувати та інтерпретувати прочитане крізь індивідуальне осмислення, але водночас знайомити їх із провідними поглядами в літературознавстві.

На уроках української літератури, окрім традиційних шляхів аналізу, часто звертаюся до рецептивної поетики, яка інтерпретує текст із позицій художнього сприймання, вдаючись при цьому до психологічного інструментарію. Серед них – прийом «Психодрама».

Психодрама – прийом групової роботи для навчання учнів орієнтуватися в різних життєвих обставинах, проникати у внутрішній стан героїв, оцінювати їхні вчинки й мотиви поведінки; це рольова гра, але з імпровізованим сюжетом на основі автентичного художнього твору.

Докладніше застосування цього прийому проілюструю в межах проекту уроку української літератури в 10-му класі.

ПРОЕКТИ ПОКАЗОВИХ УРОКІВ

Тема: **Іван Франко. Новела «Сойчине крило» – жіноча доля в новітній інтерпретації. Образ героя-адресата – уособлення боротьби між «естетикою» і «живим чоловіком». Гуманізм новели.**

Мета: створити умови для ознайомлення учнів з Іваном Франком як прозаїком, сприяти розкриттю світу почуттів і пристрастей на основі новели «Сойчине крило», сприяти вдосконаленню навичок ідейно-художнього аналізу твору, творчого осмислення морально-етичного пафосу твору, неоднозначності образу Марії; розвивати критичне мислення, навички аналізу та рефлексії, комунікативні вміння і навички, уміння презентувати результати своєї роботи; забезпечити умови для формування пізнавальної, інформаційної та полікультурної компетентностей; сприяти формуванню творчої самостійної діяльності учнів, умінню самодисципліни й самоорганізації, співпраці у групі; сприяти розвитку емпатії та створити умови для тренування емоційного інтелекту, допомогти учням і ученицям здобути цінний досвід, який у певні кризові моменти їхнього подальшого життя допоможе обрати правильну модель поведінки та уникнути фатальних наслідків; сприяти вихованню значущих загальнолюдських цінностей (шляхетності, гідності, вірності, толерантного діалогу).

Очікувані результати. Учні/учениці:

- знають про Івана Франка як прозаїка;
- пояснюють композицію та сюжет новели «Сойчине крило»;
- розуміють морально-етичні проблеми, порушені у творі, характеризують його модерністську специфіку;
- висловлюють власну думку про актуальність творчості І. Франка для ХХІ ст.;
- пояснюють важливий моральний урок, який продемонстрували герої власним учинком; висловлюють судження про кохання, яке долає час, про вірність, справедливість;
- швидко й ефективно шукають інформацію, критично сприймають її та інтерпретують;
- усвідомлюють неодмінність перемоги добра над злом.

Тип уроку: формування та корекції основних компетентностей.

Ключові компетентності: спілкування державною мовою, соціальні та громадянські компетентності, уміння вчитися впродовж життя, загальнокультурна грамотність, підприємливість.

Обладнання: стрічки із афірмаціями, аркуші для творення ментальних карт, мультимедійна презентація в Power Point.

Перебіг уроку

Організаційний момент. Створення сприятливого мікроклімату.

Учитель. Вітаю! Який у вас настрій після прочитання новели Івана Франка «Сойчине крило»? Суперчеливий.

Я підготувала для вас афірмації – словоформули, промовляючи які, ви налаштуєтеся на позитив.

Методичний коментар. Оптимальний психофізіологічний клімат на уроках забезпечую за допомогою позитивних афірмацій* – фраз, що містять вербальну формулу, яка при багаторазовому застосуванні закріплює установку в підсвідомості, стимулюючи позитивні зміни.

Пам'ятайте: словом можна поранити і зцілити. Прочитайте вислови на своїх паперових стрічках. Чи посвітлішали ваші почуття?

Чи замислювались ви коли-небудь над тим, який вигляд мають почуття?

Ось Кирило Максимчук за допомогою 3D-графіки спробував візуалізувати їх. Перегляньте фото на слайді**.

Мотивація.

Учитель. Мабуть, той, хто створив це, мав вельми розвинену уяву. До речі, найпрестижнішими нині стають професії, які виникають на межі мистецького й технічного світів. Усі відкриття у природничих чи технічних галузях здійснювали ті люди, які, дивлячись на те, що й мільйони інших, бачили нові поєднання, нові можливості, нові прориви, тобто вони уявляли. Звісно, неможливо передбачити майбутнє, але його можна створити. І коли хтось наважується це зробити, стає лідером. Це рухає прогрес.

Чи знаєте ви, який найкращий спосіб розвивати свою уяву, щоб змінювати світ, рухати його поступом, як говорив Іван Франко? Звісно ж, читати.

Ознайомлення з темою і метою, визначення завдань уроку.

Учитель. Які почуття переживали герої новели Івана Франка? Ви, як вдумливі читачі, з'ясуєте це під час сьогоденного уроку, тема якого «Іван Франко. Новела «Сойчине крило» – жіноча доля в новітній інтерпретації. Образ героя-адресата – уособлення боротьби між «естетикою» і «живим чоловіком». Гуманізм новели».

Актуалізація опорних знань.

Учитель. Іван Франко однаково талановитий як поет, прозаїк, публіцист, і як літературознавець. Колись мене неймовірно здивував той факт, що він написав так багато, що можна було б укласти 100 томів. Найповніше видання наразі налічує лише 50.

Що найбільше вразило вас, коли ви ознайомилися з життєтворчістю Івана Франка? Пригадайте, будь ласка, по одному цікавому факту із біографії чи творчого шляху Каменяра.

Про нього надзвичайно багато сказано, написано, досліджено, його активно цитують. Понад те, розвинулася ціла наукова галузь – франкознавство. Утім, гадаю, найважливіше для нас – жити його правдою

* Орієнтовний перелік афірмацій подано в конспекті уроку з теми «Фразеологізми» на стор. 38.

** Презентацію до цього уроку розміщено на сайті dyvoslovo.com.ua

та цінностями. А ще читати його твори. Ви всі прочитали новелу «Сойчине крило», яка входить до збірки «На лоні природи» (1905), написаної в період, що його вважають золотим у творчості Франка. Тому можемо проаналізувати її, відрефлексувати після аналізу, інтерпретувати текст, вдаючись до психологічного інструментарію для досягнення особистісно цінних освітніх результатів.

**Освоєння теми уроку через виконання завдань.
Виразне читання першої сторінки новели.**

Учитель. Почнімо аналіз твору із того, що занурює в художню реальність новели «Сойчине крило» Івана Франка.

Словникова робота. Пояснення діалектизмів і застарілої лексики.

Ідейно-художній аналіз твору.

Створення ментальних карт на основі евристичної бесіди.

Мотиваційний інструктаж щодо роботи з мапами розуму.

Сьогодні ми аналізуватимемо новелу Івана Франка «Сойчине крило». Для зручності й цілісності знань про цей твір ви покроково фіксуватимете дані аналізу у вигляді ментальної карти (від англ. mind – розум і map – карта) на окремих аркушах. У кутику зобразить емоджі для налаштування на позитив. Ось у мене Михайлик-усміхайлик. Ставтеся до роботи творчо: дайте волю уяві, доповнюйте текстові записи малюнками, ілюструйте не лише факти, а й ставлення до них. Так ви краще запам'ятаєте. А ще уявіть, що ви зможете пропонувати іншим ці напрацювання. Отож, чим зрозуміліший, лаконічніший, красивіший та оригінальніший інтелектуальний продукт у вас вийде, тим успішнішим ви будете серед конкурентів. Можливо, на ментальну карту до новели «Сойчине крило» й не буде попиту, але тільки уявіть, що ви подібним чином виконаєте карти розуму до творів, внесених до програми ЗНО! Окрім того, створюючи їх, ви маєте всі шанси підготуватись до цього іспиту на 200 балів. Непогана перспектива, еге ж?

Назва й автор.

◆ У центрі аркуша впишіть назву, підназву твору й автора, оскільки це головні поняття.

Жанр.

◆ У темі уроку вже було заявлено, що це новела. Хто може довести, що це саме так, називаючи ознаки цього жанру. (Новела – невеликий за обсягом твір про незвичайну життєву подію із напруженою та яскраво вираженою дією та несподіваною розв'язкою.)

? Зовнішній чи внутрішній світ героїв передано у творі? Ми наче заглиблюємося на рівень свідомості героїв. А це категорія психологічна. Тому ця новела є психологічною.

Розповідь від першої особи.

? Чому, читаючи новелу, ми так сильно відчуваємо Марію та Хому і співпереживаємо їм? Від чієї особи ведеться розповідь?

Тема.

? Про що йдеться у цьому творі? Саме це і є його темою. (Розкриття стосунків між Марією та Хомою – двома яскравими особистостями, їхні втечі й повернення.)

Ідея.

? Чи можна, не проаналізувавши твору, робити висновки про нього? Саме тому ми залишимо цю гілку для заповнення у кінці роботи над новелою.

Композиція.

◆ Цей твір має дуже цікаву композицію. Доберіть синонім до цього слова (будова). Які особливості композиції новели «Сойчине крило»? Як ми можемо ілюстрацією передати суть композиції? Намалюймо книжку, що символізуватиме нотатник відлюдька – головного героя Хоми. А в середині намалюймо вкладення – конверт – лист від Марії. Складається враження, що ми читаємо цілу повість життя.

Хронотоп.

◆ Така дворівнева композиція зумовлює появу в новелі фабульного і сюжетного часу та місця. Протягом скількох годин відбуваються події у творі? (Фабульний час – 5 годин до Нового року, час, за який Хома прочитав листа.)

? Події скількох років описує Марія в листі? (Сюжетний час – 3 роки, про які розповідає Марія у своєму листі до Хоми.)

➤ Визначте фабульний час і місце дії. (Фабульне місце – кімната головного героя. Сюжетне місце – локації, де відбувалися перипетії життя Масі.)

Стиль.

? За якими ознаками ви вирізняєте модерністські твори? (Уперше в українській прозі в новелу вводиться розлогий лист, який є водночас і повістевим жанровим компонентом твору, і розлогою ретроспекцією. «Сойчине крило» – новела, у якій синтезовано епос, лірику й драму. Новаторство Франка в тому, що свідчення в коханні з вуст закоханої дівчини ми чуємо вперше в українській прозі. Увагу сконцентровано на особистості, її внутрішньому світі. Це справді модерністський неоромантичний твір.)

Методичний коментар. На цьому етапі уроку потрібно змінити форму роботи на групову, щоб не втратити уваги учнів. До того ж, переміщуючись по класу, діти мають змогу активізувати біологічні процеси, що позитивно впливає на запам'ятовування. Напрацьовані колективні результати всі учні й надалі фіксують у ментальних картах.

Робота у групах. Об'єднайтесь у чотири групи. Способом жеребкування витягніть завдання для групи, обговоріть правила подальшої роботи, узгодьте тайм-менеджмент, розподіліть обов'язки.

1-ша картка – зображення птаха.

2-га картка – зображення сукні.

3-тя картка – зображення чоловіка.

4-та картка – зображення жінки.

Завдання для групи.

1. Пояснити роль художньої деталі – крила сойки. 2. З'ясувати сутність художньої деталі – червоної сукні в білих цятках. 3. Схарактеризувати образ Хоми-Массіно у формі переліку означень. 4. Розкрити образ Марії-Манюсі через низку цитат, що найкраще характеризують її.

Індивідуальне завдання. Перегляньте відео, на якому розпускаються різні квіти, подумайте, із якою саме рослиною ми можемо порівняти нашу героїню Маню. Знайдіть і випишіть той фрагмент твору, у якому Марія порівнює себе із певною квіткою. Порівняйте власні ідеї з наявним у тексті образом. (*Марію ми можемо порівняти із трояндою – королевою квітів, прекрасною, проте колючою: героїня любила Хому, зачарувала його собою, та водночас і зранила його серце. Героїня ж у тексті порівнює себе з хризантемою.*)

Приєм «Психодрама».

Методичний коментар.

Мета: допомогти учням здобути цінний досвід, який у певні кризові моменти їхнього подальшого життя допоможе обрати правильну модель поведінки й уникнути фатальних наслідків.

Ціль: вивести внутрішні монологи або уявні діалоги Мані та Массіно назовні для кращого розуміння чинників, що призвели до трагедії двох доль, виявити приховані конфлікти, проговорити їх та змодельовати оптимальні рішення.

Завдання: протагоністам – головним героям психодрами – перевіритись у головних героїв Марію-Маню та Хому-Массіно, відповідаючи на запитання, зануритись у їхній мікросвіт у той переломний момент, коли Маня наважилася на втечу з лісового дому.

Очікувані результати: перевіряючись у героїв, учні розвивають емпатію й емоційний інтелект, усвідомлюють, що спілкування, конструктивний діалог, уміння керувати емоціями й адекватно виражати їх веде до порозуміння і зближення, що забезпечує той позитивний емоційний фон, який сприяє успішній самореалізації.

Питання для Мані.

- Які останні слова ти сказала Хомі?
- Ти вбігла у свою кімнату, вбрана у червону сукню в білих цятках, заливаючись п'яним, божевільним реготом. Що ти відчуваєш?
- Ти любиш Массіно чи Генріся?
- Чому ти обрала Генріся? Що в ньому було таке, чого бракувало Хомі?
- Чому ти тільки що на веранді не звірила своїх бажань коханому Массіно?
- Зважившись на таку авантюру, ти прагла багатства чи відкриття нових незвіданих світів, створення сім'ї чи палкого кохання?
- Можливо, цим учинком ти хотіла покарати Массіно за нерішучість?
- Кого ти покарала насправді?
- Чи ти знайшла час обміркувати свій задум і зважити ризики, порадитись із близькою людиною?
- Чи бракувало тобі маминої поради?
- Твою необачність та довірливість можна почасти виправдати тим, що, живучи в лісі, не була соціально адаптована?
- Маріє, подумай про те, як буде почуватись батько, як він може відреагувати на таку несподіванку. Чи він зрадіє? Чи не боляче йому буде? Чи не похитнеться від того його здоров'я?

- Ти маєш змогу повернутись на веранду до Хоми. Відкрий йому своє серце без кокетливої вуалі легковажності. Вислови йому свої потаємні прагнення, адже він «твій бідний, глупий, нездогадливий Массіно».

- Як ти почувашся після такої «сповіді»?
- Що зцілило твою душу?
- Любов здатна воскрешати?
- Чи затаєні образи, непроговорені почуття, невідрефлексовані емоції можуть убити кохання?
- Що ти порадиш молодим дівчатам?

Питання для Хоми.

- Чому ти не з'ясував, навіщо Маня вбила сойку? Це ж був «перший тривожний дзвіночок».
- Чому ж ти був такий упевнений у вашій любові того останнього вечора, що не стурбувався, коли Маня потрактувала згуки сови як злого демона? Можливо, вона так натякала на свою плановану втечу й провокувала тебе, прагла, аби спинив її?
- Хомо, ти мудрий чоловік, бачив, що Маня екзальтована дівчина, не холодна хризантема, а пристрасна троянда. Чи не замислювався ти над тим, що її слід завойовувати?

- Ти питав Маню, чи хоче вона колись покинути лісову батьківську хатину?

- Чи пропонував ти їй спільне майбутнє? Поглянь на ситуацію її очима: дівчата хочуть почути від коханого освідчення і пропозицію одруження.

- Чи не егоїстично ти користувався її любов'ю? Адже дівчина зростала у лісі без матері, тому ніхто не вчив її спілкуванню з чоловіками.

- Чому ти не намагався зрозуміти її поривань вже після втечі, а накинув на себе забороло образи? Якщо справді любиш людину, а не лише себе в ній, то пробуєш зрозуміти партнера.

- Чому не кинувся слідом за нею? Можливо, цим відчайдушним вчинком вона прагла спонукати тебе до рішучих дій?

- Уяви, що ви змогли того вечора відкрити свої серця одне одному, Маня залишилася з тобою. Як ти чинив би далі? Як могла би скластися ваша спільна доля?

Підсумок уроку.

Учитель. Отже, з'ясуймо, яка причина драми двох доль? (*Непорозуміння у важливий момент.*) Чому Марія не висловила Хомі своїх почуттів і прагнень? Чому Хома не зрозумів її поривань? (*Різні характери.*) Чому так сталося, що двоє закоханих людей не змогли бути щасливими разом, а втікали від свого щастя? Маня – з лісової хатинки у широкий світ із великими можливостями, хибно вважаючи, що її щастя десь-інде. Хома – від себе справжнього до вигаданого холодного світу науки і мистецтва, що окреслювався межами його кімнати. Однак неможливо відгородитись од горя, болю й розпачу, не втративши при цьому можливості відчувати захоплення, щастя й радість. Життя – це не лише свято, проте воно також ніколи не буває суцільним горем. Навіть коли навкруги все погано,

якщо й віри у краще немає, і надія померла, ми маємо пам'ятати, що в нас є любов. З нею ми можемо творити прекрасне й добре довкруг себе. Саме здатністю любити ми уподібнюємося до Бога. Саме любов здатна зцілювати людські серця, воскрешати. Гадаю, Іван Франко хотів нас у цьому перекопати на прикладі долі Марії та Хоми, які, здавалося, втратили своє щастя й надію бути разом, але зуміли повернутись одне до одного. І весь цей час вони змогли долати надзвичайно важкі перешкоди, бо в їхніх серцях жевріла любов. Саме цей висновок ми повинні зробити після прочитання новели. Саме це і є ідеєю твору. Зафіксуйте її у відповідній гілочці ментальної карти.

Що ж таке любов і яка вона справжня? Гадаю, найвичерпнішу відповідь подано в Біблії: «Любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не заздрить, любов не чваниться, не надимається, не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не задумує зла; не тішиться, коли хтось чинить кривду, радіє правдою; все зносить, в усе вірить, усього надіється, все перетерпить. Любов ніколи не переминає».

Рефлексія.

◆ Розігруючи цю психодраму, ви збагатилися досвідом, який може дуже допомогти в подальшому житті. Аргументуйте, як саме.

Тема: Основні ознаки фразеологізмів. Джерела та національна специфіка українських фразеологізмів. Актуальні проблеми української фразеології на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки. Прислів'я і приказки, крилаті вислови. Стійкі народні порівняння. Побажання, приповідки, каламбури, їхній оцінний зміст.

Мета: сприяти поглибленню знань учнів з української фразеології, а саме про основні ознаки фразеологізмів та джерела їх; створити умови для розкриття функційно-стилістичних можливостей фразеологічних одиниць; забезпечити умови для формування мовної компетентності комунікативно доцільно і вмотивовано вживати фразеологізми в різних життєвих ситуаціях; сприяти формуванню ключових компетентностей; спонукати до розвитку емоційного інтелекту; виробляти стійку мотивацію й свідоме прагнення до вивчення української мови; засобами фразеології формувати духовний світ учнів та прилучати їх до культурних надбань українського народу.

Очікувані результати. Учні/учениці:

- визначають та аналізують основні ознаки фразеологізмів;
- знаходять фразеологізми в тексті і пояснюють їхнє значення;
- визначають джерела фразеологізмів;
- розрізняють типи фразеологізмів;
- доречно використовують фразеологізми в мовленні;

Учитель. Щоб уникати конфліктних ситуацій, неконструктивних взаємодій, руйнівних почуттів, накопичення негативу, який отруює наші душі, потрібно спілкуватися одне з одним, проговорювати свої думки, доносити свою позицію іншим. Слід плекати в собі бажання порозумітися. Особливо з рідними і близькими.

Згадайте моменти зі свого життя, коли ви відчували образу чи злість і переставали з кимось через це спілкуватися. Чи довго тривали такі конфлікти? Чи було щоразу важче дійти згоди, помиритися? Чому часом маленьке, неістотне непорозуміння переростає на руйнівну силу, яка знищує дружні стосунки?

◆ Понайте знаками питання ті гілочки ментальної карти, які ви не зовсім зрозуміли, і вам потрібно ще попрацювати над ними самостійно.

Самооцінювання діяльності на уроці.

📌 1. Опрацюйте «знаки питання» (прогалини) на ментальній карті, заповніть їх.

2. Напишіть відгук-рефлексію на новелу Івана Франка «Сойчине крило», доберіть ілюстративний матеріал, поширте результати в соцмережах.

3. Поговоріть із близькими людьми відверто про свої та їхні почуття. Залагодьте проблемну ситуацію чи конфлікт, якщо вони мали місце у вшарпаних стосунках.

- висловлюють судження про цінність фразеологічних одиниць для української культури.

Тип уроку: формування і розвитку компетентностей.

Ключові компетентності, що формуються: спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, соціальні і громадянські компетентності, вміння вчитися впродовж життя, загальнокультурна грамотність, підприємливість.

Випереджувальні завдання. Створити слайди-комікси, на яких зображено в жартівливій формі зміст питомих українських фразеологізмів.

Обладнання: картки-опитувальники, роздавальний матеріал (завдання для груп), мультимедійна презентація, ілюстрована роботами сучасного київського художника Юрія Нагулька, ментальні карти, картки для «Орфографічного кола дружби», паперові стрічки з афірмаціями, малюнки-зображення фразеологізмів.

Епіграф. Добріша національна фразеологія – душа кожної мови.

І. Огієнко

Перебіг уроку

Організаційний момент.

Привітання. Міні-тренінг «Подаруй усмішку».

Учитель. Перш ніж ми розпочнемо нашу роботу, подивіться одне на одного й усміхніться, адже усмішка – це символ оптимізму, добра й віри у все найкраще. Бажаю вам хорошого настрою; цікавої,

плідної й дружної роботи на уроці, а також високих оцінок.

Мотивація навчальної діяльності учнів.

Приєм «Афірмації».

Учитель. Зимові свята й канікули завершилися. Утім, щоб піднесений настрій залишився з нами, хочу подарувати вам ось такі маленькі серпантинчики.

Прочитайте вислови, записані на них.

Сподіваюся, ці слова допоможуть вам не лише плідно й натхненно потрудитися на сьогоднішньому уроці, а, можливо, стануть у пригоді й в інших життєвих ситуаціях.

Орієнтовні вислови-афірмації.

☺ Секрет мого успіху – це віра у свої сили. Я вірю у силу свого розуму!

☺ Я зацікавлений у роботі на уроці, адже її результат точно знадобиться мені в житті.

☺ Я хочу спробувати на уроці щось нове. А раптом це буде ключем до мого щастя!

☺ Я знайду нагоду проявити себе і буду діяти, незважаючи на сумніви, страх чи незнання.

☺ Сьогодні я стану кращим, аніж був учора.

☺ Я зроблю маленький крок у важкій справі, потім ще крок, і ще... Таким чином я подолаю цю вершину!

☺ Я працюю сумлінно і матиму хороший результат. По-іншому й бути не може!

☺ Я не боюся помилитись, адже успіх – це рух від невдачі до перемоги.

☺ Я відкритий до нового, люблю пізнавати світ.

☺ Я ризикуватиму, а якщо впаду, то не біда – піднімуся знову!

☺ Я знайду час для самоаналізу, бо мій досвід – це найкращий урок.

Приєм «Сторітелінг».

Учитель. Нещодавно я переглядала відеодискусію двох професорів про душу. Вони сперечалися про те, чи лише людина має духовне начало, чи душу можуть мати предмети. Їхня надзвичайно інтелектуальна розмова викликала в мене захоплення. Коли я проаналізувала причини мого зачарування, то зрозуміла, що ці співрозмовники надзвичайно харизматичні, а такими їх робить не в останню чергу їхнє мовлення, у яке науковці віртуозно влітали сентенції латинською мовою. І в мене виникло питання: чи має мова душу? Як ви гадаєте?

Коли так, то який розділ мовознавства може бути душею нашої мови?

Дякую за ваші відповіді. А ось видатний український вчений, мовознавець і митрополит Іван Огієнко вважав, що добірна національна фразеологія є душею кожного народу.

Запишіть, будь ласка, тему та епіграф нашого уроку.

Повідомлення теми й мети уроку.

Учитель. Отож, ми сьогодні не просто будемо повторювати й поглиблювати вивчене в попередніх класах із курсу фразеології, а торкнемося святощів – душі нашої мови.

Фразеологізми – це коштовності, які залишили нам пращури. Якщо ми не вивчатимемо й не вживатимемо їх у нашому живому спілкуванні, то що ж ми залишимо нашим дітям? Чи ми не обділимо, не обікрадемо їх? Чи маємо моральне право ми, як одна з ланок неперервності народу, збіднювати нашу мову?

Актуалізація опорних знань з теми. Цілевизначення.

Учитель. Кожен із вас отримує перелік питань із сьогоднішньої теми на картках. Перегляньте їх. Чи знаєте ви відповіді на кожне з них? Поставте собі за мету впродовж уроку з'ясувати їх. Наразі позначте ті питання, на які ви вже зараз можете відповісти, поставивши «+». Якщо слід доопрацювати це питання, поставте «?». У підсумку уроку за цим аркушем ви зможете простежити свій прогрес у навчанні й поставити собі оцінку за роботу на уроці.

- Які ознаки фразеологізмів ви знаєте?
- Назвіть джерела походження фразеологізмів.
- Як відрізнити типи фразеологізмів: зрощення, єдності та сполучення?
- Перелічіть різновиди фразеологічних виразів.
- У чому виражена національна специфіка української фразеології?
- Навіщо мені збагачувати своє мовлення фразеологізмами?
- У яких життєвих ситуаціях я буду вживати фразеологізми? Які саме?
- Чому в кінці уроку я кращий, ніж на його початку?

Сприймання й засвоєння навчального матеріалу.

Лінгвістична розминка. Дайте швидко відповідь на питання.

- Яка істота може свиснути так, що ніхто ніколи її не почує? (Рак.)

- Що ми називаємо фразеологією?

- Коли правда схожа на голку? (Коли очі коле.)

- Що таке фразеологізми?

- Які ноги необхідно втратити, щоб міцно заснути? (Задні.)

- Які три типи фразеологізмів ви знаєте? (Зрощення, єдності та сполучення.)

Розігрування діалогів.

Учитель. Фразеологія – скарбниця спостережливості й мудрості народу. Протягом століть ці перлинки акумулювали в собі життєвий досвід, колорит народу. У фразеологізмах найбільше

оприявнюється національна специфіка мови, бо в них утілено спосіб мислення і світосприйняття. Здійснімо уявну мандрівку в українське село другої половини XIX століття.

Прошу двох учениць прочитати в особах репліки діалогу з повісті І. Нечуя-Левицького. Усі інші – мають відшукати в тексті фразеологізми і пояснити їхні значення.

П а р а с к а: Ой, люди добрі! Що мені на світі божему робить? Не можна за лихими сусідами на селі вдержатись. Хоч зараз спродуйся, бери усі бебехи та вибирайся на кубанські степи! Дав же мені Господь сусідів – нічого сказати!

Та капосна баба Палажка Солов'їха допікає до живих печінок. Та що їй говорить? Обходжу її десятою дорогою, все одно зачіпите! Хоч би я де була, вона мене із-під землі дістане. Господи! Я б її до віку пальцем не зачепила, якби вона не допікала до живого!

П а л а ж к а: О Боже мій милий! Що се я чую? А чую, що вже бере мене злість. Узяла б грудку землі та заткнула б сусідочці пику, щоб не плескала язиком. Та не можна – неділя свята. Не вдержалась. Вхопила відерце з джерельною та як бухну їй межі очі, аж від серця відлягло.

Складання ментальної карти із покрововим закріпленням матеріалу.

Учитель. Пропонує теоретичні відомості з сьогоднішньої теми оформлювати крок за кроком у вигляді ментальної карти (від англ. mind – розум і map – карта), або, як її ще називають, *мапи розуму*. Мені більше до вподоби власне українська назва. А вам?

Центральним словом у нашій мапі буде об'єкт нашого вивчення – слово *фразеологізм*. Від нього малюймо першу гілочку, назвімо її «типи». І від неї – розгалуження дрібніших гілочок. Скільки типів фразеологізмів ви називали? Три: **зрощення** (такі сполучення слів, які складають неподільну цілісність і значення яких не вмотивоване значенням його складників: *бити байдики*), **єдності** (загальне значення яких пов'язане зі словами, що входять до їхнього складу: *ні пари з вуст*) та **сполучення** (звороти характеризуються певною самостійністю складових частин: *радість бере, зло бере*). Саме так, а сьогодні ви дізнаєтеся і про четвертий – **вирази** – стійкі за своїми значеннями сполуки, які складаються зі слів з вільним лексичним значенням і відтворюються у мові: це **прислів'я** (*рідна мова – не полова: її за вітром не розвієш*), **приказки** (*рідна мова – не полова*), **крилаті вислови** (*бери вершину – матимеш середину*), **приповідки** (*нащо нам гроші, як ми самі хороші*), **побажання** (*з роси і води*), стійкі **порівняння** (*надувся, мов сич*) та **каламбури** (від франц. – гра слів – стилістичний прийом зближення різних за значенням слів, іноді схожих за звучанням, який створює комічний ефект: *коли коли, а коли й обтісуй*.)

➤ Відкладіть поки що вбік ментальні карти і спробуємо закріпити нову інформацію, виконавши вправу.

Покровове закріплення. Виконання тестових завдань.

◆ Установіть відповідність.

1. І сміх, і гріх.	А прислів'я
2. Борітеся – поборете.	Б стійке порівняння
3. Ганяють, як зайця!	В приказка
4. Що посієш, те й пожнеш.	Г крилатий вислів

Ключ. 1–В, 2–Г, 3–Б, 4–А.

Робота над складанням ментальної карти.

Учитель. Повернімося до нашої ментальної карти. Другу гілку назвімо «Ознаки». І відгалуженнями від неї пропишімо всі ознаки фразеологізмів. Прошу, називайте вам відомі.

Орієнтовні відповіді.

- семантична неподільність;
- відтворюваність у сталому вигляді;
- емоційно-експресивне забарвлення;
- постійність компонентного складу;
- часткова невмотивованість значення;
- неперекладність іншими мовами;
- спільна синтаксична функція для всіх компонентів.

Покровове закріплення. Дослідження-аналіз.

◆ На прикладі фразеологізму *не вішати носа* доведіть наявність усіх ознак.

Робота над складанням ментальної карти.

Учитель. Третю гілку позначмо словом «Джерела». І на відгалуженнях укажімо їх: **фольклор** (*за царя Гороха*), **жива народна мова** (*як кіт наплакав*), **виробництво та професії** (*білими нитками шито*), **Біблія** (*нести свій хрест*), **антична міфологія** (*дамоклів меч*), **влучні вислови відомих людей** (*украдене щастя*).

Покровове закріплення. Робота у групах. Виконайте завдання на картках.

1-ша група.

Живуть Василь з Марусею як горох при дорозі.

◆ Знайдіть в реченні фразеологізм, розкрийте його значення.

◆ З'ясуйте, які емоції він виражає.

◆ Доберіть фразеологізм із протилежними за значенням емоціями, складіть із ним речення.

2-га група.

Віталік у школі все бере близько до серця.

◆ Знайдіть у реченні фразеологізм, розкрийте його значення.

◆ Визначте синтаксичну роль фразеологізму. Підкресліть його як член речення.

◆ Доберіть фразеологізм, який має синонімічний зміст.

3-тя група.

Для багатьох учнів нашого класу фізика є ахіллесовою п'ятою.

◆ Знайдіть у реченні фразеологізм, розкрийте його значення.

◆ З'ясуйте джерело фразеологізму.

◆ Доберіть фразеологізми до значень: *заплутана справа, вихід зі скрутного становища, важка безрезультатна праця.*

Лінгвістичний експеримент. Проведіть величезне дослідження: замініть у ваших реченнях фразеологізми на звичайні слова-відповідники; порівняйте два варіанти речень: із фразеологізмом та його звичайним тлумаченням. Яке з речень звучить «смачніше», цікавіше? Аргументуйте.

«Розшифруй фразеологізм». Презентація випереджувального завдання. Продемонструйте підготовлені вдома малюнки і слайди. Спробуйте розшифрувати фразеологізми однокласників. Переможе той, хто розкодує найбільше стійких словосполучень.

Методична ремарка. Орієнтовні фразеологізми, що їх учні мали візуалізувати: як мокро горить, ні за холодною водою, сім мішків гречаної вовни, передати куті меду, ні в тин, ні в ворота, як риба об лід, як Пилип з конопель, кістки перемивати, у поті чола, не чуючи ніг, як муха в окропі та ін.

«Дослідження-аналіз». Які емоції передають і викликають у вас ці фразеологізми? Яку рису характеру українців відтворює фразеологізм «подати гарбуза», «шкірити зуби»? (Гумор.)

«Орфографічне коло дружби». Трішки позмагалися між собою, а тепер попрацюймо гуртом. Пригадайте розшифровані в попередньому завданні фразеологізми. Занотуйте їх на картках. Підкресліть слова з орфограмами. Прокоментуйте правопис підкреслених слів.

Передайте свої картки по колу у межах вашої групи для взаємоперевірки.

Здайте картки, які повернулися по колу до вас, учителям, щоб вибрані вами слова можна було ввести до словникових диктантів на наступних уроках.

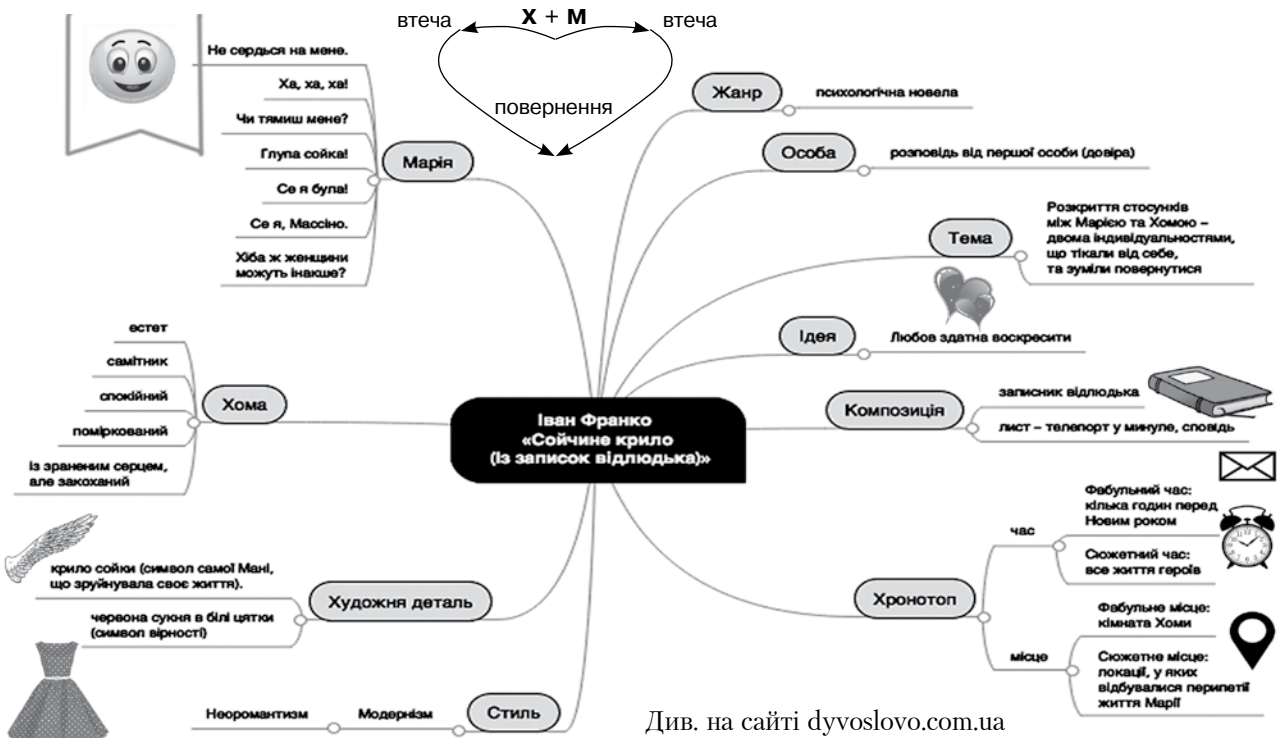
Підсумок уроку.

Учитель. Прошу взяти картки-опитувальники, які ви отримали на початку уроку. Прочитайте ще раз питання і поставте відповідні позначки. Проаналізуйте, які знаки питання ви з'ясували, скільки «+» додали собі за роботу на уроці.

Рефлексія.

◆ Дайте відповідь на восьме питання: чому в кінці уроку я кращий(-а), аніж на його початку? Проведіть самооцінювання.

Загальне. Протягом двох тижнів щодня у спілкуванні намагайтеся вживати по десять фразеологізмів, кожного дня половину з них замініть на нові. **Індивідуальне.** Підготуйте повідомлення для однокласників на тему «Актуальні проблеми української фразеології на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки». **Диференційоване.** 1. Створіть постери із мотиваторами, вживаючи фразеологізми, поширте їх у соцмережах. 2. Створіть рекламу певного продукту, вживаючи фразеологізми, які мають позитивний емоційно-експресивний вплив на покупців.

Див. на сайті dyvoslovo.com.ua